

Opinie nauczycieli dotyczące efektywności prowadzonych przez nich lekcji twórczości

Monika Modrzejewska-Świgulska

Po pierwszej edycji realizowanego w Płocku projektu „Nasza szkoła – szkołą wspierającą uzdolnienia” przeprowadzone zostały badania: wywiad grupowy, wywiady swobodne oraz badania ankietowe nauczycieli realizujących projekt. Badania miały na celu poznanie opinii dotyczących efektywności lekcji twórczości, a także omówienie sukcesów i problemów, które pojawiły się w trakcie realizowania niniejszego projektu.

1) Wywiad grupowy

Grupowe spotkanie z nauczycielami realizującymi program odbyło się po siedmiu miesiącach trwania projektu. Miało charakter konsultacyjny oraz analizujący dotychczasowe osiągnięcia nauczycieli i jednocześnie miało na celu konfrontację, wymianę doświadczeń i opinii. Wzięło w nim udział 27 nauczycieli prowadzących lekcje twórczości, którzy reprezentowali wszystkie szkoły zaangażowane w projekt. W trakcie spotkania poprosiliśmy uczestników, aby powiedzieli, z czego są najbardziej zadowoleni po przeprowadzonych dotychczas lekcjach, co sprawiało im najwięcej problemów, jak uczniowie odnieśli się do zaproponowanej formy pracy oraz co najbardziej zaskoczyło nauczycieli.

Z wypowiedzi wyłonił się następujący obraz: nauczyciele czerpali najwięcej zadowolenia z aktywnej postawy uczniów w uczeniu się zachowań twórczych. Uczniowie systematycznie uczęszczali na lekcje twórczości, chociaż nie były one obowiązkowe i odbywały się przeważnie na pierwszej lub ostatniej godzinie lekcyjnej, ponadto często pytali o takie zajęcia, a nawet wyrażali chęć, by dla nich zostawać dłużej w szkole. Jedna z respondentek stwierdziła: *lekcje twórczości przebieły w/f*, inna natomiast dodała: *również chłopcy chętnie w nich uczestniczą*. Dzieci samorzutnie dostarczały różnorodnych materiałów, które potencjalnie, w ich przeświadczeniu, mogły zostać wykorzystane w trakcie zajęć. Mamy więc tu do czy-

nienia z ważną w procesie nauczania inicjatywą uczniowską. Z jednej strony za duży sukces dydaktyczny nauczyciele uważają aktywniejszy udział w zajęciach osób nieśmiałych oraz słabszych uczniów, którzy pokazali nową twarz, co było dla pedagogów dużym i miłym zaskoczeniem. Z drugiej strony niespodziewane – jak to określali respondenci – było odkrycie odnoszące się do uczniów osiągających wysokie wyniki w tradycyjnych przedmiotach szkolnych. Bardzo często mieli oni problem z *oderwaniem się od rzeczywistości, fantazjowaniem i nie byli twórczy* – zauważyła nauczycielka prowadząca lekcje twórczości w klasie V.

Najczęściej deklarowane problemy dotyczyły strony organizacyjnej i infrastruktury zajęć (brak funduszy na materiały, brak odpowiedniego pomieszczenia do tego typu zajęć, zbyt liczne grupy, za mało godzin w tygodniu); inne trudności wynikły bezpośrednio z założeń programowych lekcji i charakteru zadań twórczych. Badani pedagodzy przyznali też, że zabrakło im wiedzy umożliwiającej sprawną ocenę prac uczestników, co powodowało u nich brak pewności siebie i poczucie dyskomfortu. Dodatkowo zgłaszali, że nie mają wystarczających umiejętności do pracy z grupą w nowych warunkach, różniących się znacznie od – jak to określili – lekcji „w ławkach”.

Według nauczycieli, uczniowie natrafili na najwięcej problemów podczas wypełniania kart pracy zawierających określone ćwiczenia twórcze, często rzeczywistości trudne, mające charakter złożonych problemów dywergencyjnych. Mieli również trudności zarówno z elaboracją i wykończeniem zadania, jak i ze schematycznym, stereotypowym czy też „szkolnym” myśleniem (określenie to pochodzi z wypowiedzi badanych). Ponadto, zwłaszcza w początkowej fazie projektu, dały się u nich zauważyć problemy z pracą w narzuconych podgrupach oraz zbyt przywiązanie do własnego pomysłu, czyli tzw. ojcowski afekt.

W trakcie wywiadu grupowego rozdaliśmy 27 ankiet na temat realizacji programu rozwijania zdolności twórczych. Z powrotem otrzymaliśmy 24 wypełnione arkusze (w tym od trzech prowadzących zajęcia w VI klasie, pięciu – w V klasie, ośmiu – w IV klasie, dziewięciu – w klasach I-III).

2) Badania ankietowe

Drugi etap zawierał badania ankietowe. Interesowały nas opinie nauczycieli dotyczące efektywności lekcji

twórczości. Zapytaliśmy realizatorów zajęć twórczych o to, co z perspektywy kilku miesięcy prowadzenia przez nich zajęć uważają za swój największy sukces dydaktyczny.

- Większość badanych za swój sukces uznała to, że dzięki lekcjom twórczości przyczynili się do pełniejszego rozwoju sfery emocjonalno-motywacyjnej u uczniów uczestniczących w zajęciach, a konkretnie do:
 - rozbudzenia ciekawości poznawczej,
 - rozwijania motywacji autonomicznej,
 - stopniowego pokonywania barier emocjonalnych,
 - kształtowania postaw prospołecznych – na co wskazuje lepsza współpraca w grupie, docenianie pomysłów kolegów, ustalanie wspólnego pomysłu, sprawny podział zadań w grupie.
- Nauczyciele za swój sukces również uznali przyczynienie się do rozwoju procesów poznawczych uczniów, m.in. do:
 - rozwoju zdolności twórczych – uczniowie poszukują innych, ciekawszych rozwiązań zadań i łatwiej je znajdują, ponadto chętniej fantazjują,
 - większego otwarcia językowego – w wypowiedziach daje się odnaleźć następujące wskaźniki: pełniejsze wypowiedzi, lepsza komunikacja w grupie, mniej problemów z wysławianiem, wypowiedzi bardziej rozbudowane.
- Badani odnosili się również bezpośrednio do swoich osobistych sukcesów dydaktycznych, pisząc o transferowaniu metod twórczych z lekcji do przedmiotów, których uczą, ponadto wyrazili zadowolenie z poznania nowych metod pracy, ze zdobytych umiejętności motywowania uczniów, opracowania takiego programu, dzięki któremu uczniowie mogli się zaprezentować od innej strony.

Drugie pytanie dotyczyło tego, co z perspektywy kilku miesięcy prowadzenia zajęć twórczych uważają badani nauczyciele za największy sukces uczniów. Z odpowiedzi wynika, że prowadzący zajęcia upatrują sukcesu uczniów w następujących sferach:

- Większość wiąże go ze sferą emocjonalno-motywacyjną:
 - przełamywanie barier, zwłaszcza typu „tego nie da się zrobić” (pojawiających się w komentarzach uczniów, głównie w początkowej fazie projektu)

oraz wzrost samooceny; zdaniem nauczycieli dzieci są odważniejsze, czują się docenione, chętniej biorą udział w konkursach, przełamują stereotypy.

Zapytaliśmy też o największą porażkę, niepowodzenie dydaktyczne nauczycieli.

- Badani swoją porażkę dostrzegli głównie w problemach związanych z realizowaniem programu: w formułowaniu tematów, w ocenianiu prac dzieci, w niedokładnym realizowaniu ćwiczeń.

Następne pytanie ankiety brzmiało: Czy, a jeśli tak, to na jakie trudności w czasie zajęć twórczych napotykają Pani uczniowie? Z czym mają kłopoty, nie radzą sobie lub wykazują określone braki i niedostatki? Proszę je bliżej scharakteryzować.

W opinii nauczycieli największe trudności uczniów wiążą się z:

- realizacją zadań twórczych, a konkretnie z wypełnieniem kart pracy oraz koncentracją i wytrwałą pracą.

Na koniec zapytaliśmy: Gdyby Pani jeszcze raz zaczynała realizować program, to co by Pani w nim zmieniła lub zmodyfikowała? Dlaczego właśnie to?

- Większość badanych proponuje zmiany odnoszące się do strony organizacyjnej, czyli np. mniejszą liczbę uczestników, większą liczbę godzin lekcji twórczości, większe fundusze na materiały oraz zmiany merytoryczne (wprowadzenie większej liczby zajęć dramatycznych i ruchowych, większej liczby ćwiczeń związanych z myśleniem metaforycznym i ekspresją plastyczną).

Pytanie to sprawiło najwięcej problemów – uzasadnienie wypowiedzi znalazło się zaledwie w dwóch ankietach.

3) Wywiady swobodne

W trzecim etapie badań zastosowaliśmy wywiad swobodny, nieskategoryzowany, będący miejscem wzajemnej wymiany doświadczeń pomiędzy rozmówcami. Głównym celem takiego wywiadu jest stworzenie respondentom – w naszym przypadku nauczycielom, którzy realizowali omawiany projekt – możliwości zaprezentowania własnych poglądów,

dotyczących efektywności lekcji twórczości¹. W wywiadach swobodnych wzięło udział 10 osób. Wszyscy respondenci zwrócili szczególną uwagę na korzyści związane z pozytywnym wpływem zajęć na relacje uczeń – uczeń oraz nauczyciel – uczeń; docenili wartość ćwiczeń interpersonalnych, do których namawialiśmy w trakcie warsztatów. Nauczyciele wysoko ocenili skuteczność ćwiczeń w integrowaniu grupy, budowaniu klimatu sprzyjającego współpracy, lepszej komunikacji, umacnianiu wzajemnej sympatii i tworzeniu nastroju ludycznego. Zaobserwowano transferowanie nabytych zachowań na inne sytuacje, zarówno przez nauczycieli, jak i przez uczniów. Respondenci wspominali, że dzieci zaczęły być bardziej pewne siebie, odważniejsze i radośniejsze, a oni – bardziej spontaniczni i „prawdziwi”. W wywiadach swobodnych pojawił się również nowy wątek dotyczący problemów pracy z klasą IV. Jedna z nauczycielek zauważyła: *Lekcje twórczości pomogły dzieciom przetrwać kryzys związany z IV klasą. Zawsze jest to dla nich trudny rok, nowy nauczyciel, przedmioty, wymagania, jest po prostu trudniej*. Pojęcie „kryzys IV klasy” spopularyzował E.P. Torrance. Z jego badań wynika, że pomiędzy klasą III a V od 45% do 61% uczniów uzyskuje niższe wyniki w zakresie płynności, giętkości, oryginalności myślenia oraz elaboracji².

Interesującym aspektem badań, wyłaniającym się z wypowiedzi respondentów, jest obraz konstruowania własnej wiedzy i warsztatu pracy pedagoga twórczości, zgodnie z modelem Gowina³. Można zaobserwować budowanie wiedzy dotyczącej wykorzystania i stosowania dotychczasowych wiadomości oraz metod rozwijających zdolności twórcze.

Nauczyciele zasygnalizowali potrzebę oderwania się od wiedzy potocznej na temat twórczości, świadczy o tym m.in. ich świadomość braku wystarczających wiadomości umożliwiających w miarę swobodne projektowanie lekcji twórczości i ocenianie wytwó-

rów uczniów. Wspominali o tym na każdym etapie badań, co więcej – deklarowali potrzebę doszkolenia się, pytali o kursy z tej tematyki, radzili się pedagoga lub psychologa szkolnego w sprawie prac dzieci, prac, które zaniepokoiły ich najbardziej ze względu na duży ładunek agresji i przemocy w nich zawartych, lub w sprawie prac szczególnie ubogich. Podkreślali potrzebę wspólnych spotkań, wspólnych dyskusji, wymiany doświadczeń, bo *dialog to pierwsza szansa na wychodzenie poza własne doświadczenie*⁴.

Refleksje i uwagi końcowe

W opiniach nauczycieli odnoszących się do efektywności lekcji twórczości, opiniach uzyskanych zarówno na drodze wywiadów, jak i ankiety, daje się zauważyć największą jedynomyślność dotyczącą wpływu zajęć na pozytywny klimat psychospołeczny panujący w trakcie lekcji. Respondentki zauważyły: *Poznawaliśmy naturę dziecka i ono siebie lepiej poznawało* (nauczyciel języka polskiego – lekcje twórczości w V klasie) oraz *Dzieci też poznały nas od innej strony, może lepszej i prawdziwszej*. Należy pamiętać, że to właśnie twórczość dziecięca, bardziej niż twórczość dorosłych, *ujawnia się i realizuje najpełniej jedynie w korzystnych warunkach, zapewniających bezpieczeństwo psychiczne, w klimacie zaufania i zachęty oraz bogatym materialnie środowisku wychowawczym*⁵. Mniej informacji pojawiających się w wypowiedziach respondentów odnosi się do istoty lekcji twórczości – rozwijania twórczego myślenia i postawy twórczej. Można przypuszczać, że nauczyciele niechętnie wypowiadali się wprost na temat rozwijania twórczych zdolności, ponieważ – jak sami przyznawali – mieli poczucie braku wystarczających kompetencji, a zarazem potrzebę własnego doksztalcenia się w tym kierunku.

Nauczyciele wielokrotnie mówili o zaskoczeniu, jakiego doświadczali podczas prowadzonych zajęć. Zaskoczenie to wynikało najczęściej z wcześniejszego braku świadomości na temat uzdolnień tkwiących w wydawałoby się znanych im dobrze uczniach. Po raz kolejny bowiem okazało się, że prymus może nie radzić sobie w sytuacjach wymagających szukania nowych, oryginalnych rozwiązań problemów otwartych. Z kolei uczeń przeciętny, sprawiający problemy wychowawcze

¹ Kvale S. *InterViews. Wprowadzenie do jakościowego wywiadu badawczego*. Trans Humana, Białystok 2004; Babbie E. *Badania społeczne w praktyce*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

² Torrance E.P. *Wy Fly? A Philosophy of Creativity*. Ablex Publishing, Corporation, Norwood, New Jersey 1995; Szmidi K.J. *Twórcze czy nie? – kontrowersje wokół kreatywności dzieci*, Meritum 2006, nr 1(1).

³ Dylak S. *Nauczyciel w kontekście tworzenia teorii pedagogicznej oraz własnego rozwoju zawodowego* [w:] Piekarski J., Cyrańska E., Urbaniak-Zajac D. Red. *Granice autonomii teorii i praktyki edukacyjnej*. Tom 1, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2002.

⁴ Tamże, s. 111.

⁵ Szmidi K.J. *Twórcze czy nie? – kontrowersje wokół kreatywności dzieci*. Meritum 2006, nr 1(1).

okazywał się być przygotowany na zadania tego typu i wykazywał się nieoczekiwaną pomysłowością i oryginalnością myślenia.

Po całorocznej pracy oraz obserwacji jej efektów nauczyciele podkreślali konieczność dalszego prowadzenia lekcji twórczości. Dlatego, między innymi, organizatorzy zdecydowali się na kontynuowanie projektu.

Bibliografia

1. Babbie E. *Badania społeczne w praktyce*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
2. Dylak S. *Nauczyciel w kontekście tworzenia teorii pedagogicznej oraz własnego rozwoju zawodowego* [w:] Piekarski J., Cyrańska E., Urbaniak-Zajac D. Red. *Granice autonomii teorii i praktyki edukacyjnej*. Tom 1, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2002.
3. Kvale S. *InterViews. Wprowadzenie do jakościowego wywiadu badawczego*. Trans Humana, Białystok 2004.
4. Szmidt K.J. *Przewodnik metodyczny dla nauczycieli. Porządek i przygoda. Lekcje twórczości*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997.
5. Szmidt K.J. *Twórcze czy nie? – kontrowersje wokół kreatywności dzieci*. Meritum 2006, nr 1(1).
6. Torrance E.P. *Wy Fly? A Philosophy of Creativity*. Ablex Publishing, Corporation, Norwood, New Jersey 1995.

**Autorka jest asystentem
w Zakładzie Pedagogiki Twórczości
Uniwersytetu Łódzkiego**

Wakacyjna podróż

Scenariusz zajęć z zakresu psychodydaktyki twórczości dziecięcej

Małgorzata Graczyk,
Jolanta Jabłońska, Mariola Marciniak

Zainspirowane rozmowami dzieci o wakacjach, zaplanowałyśmy zajęcia, na których mogły zasmakować letnich przygód. Chcąc stworzyć nastrój motywujący do działania, zaprojektowałyśmy bogatą scenerię zblizoną do bezludnej wyspy. Wygląd sali wywołał zachwyt i ogromną ciekawość. Dzieci podróżowały i odkrywały nie tylko nieznaną ląd, ale i własne możliwości. Zgodnie współdziałały, realizowały otwarte problemy, tworząc warunki umożliwiające przetrwanie w trudnych sytuacjach. Jeden pomysł rodził drugi. Wykorzystując skrzynię skarbów, stworzyły szafasy, paleniska, ubiory, proste

narzędzia i przybory. Powstałe wytwory zaskakiwały oryginalnością i pomysłowością. Swoje odczucia, wrażenia odzwierciedliły w twórczym opowiadaniu, które poznały również inne dzieci z przedszkola. Niespodziewanie w kolejnych dniach, w różnych grupach wiekowych dominowały zabawy o podobnej tematyce. Opowiadanie naszych dzieci zachęciło innych do całkowitej swobody twórczej, chęci przeżycia własnej przygody, wykazania się swoimi zdolnościami twórczymi.

Zadania

- kształcenie i rozwijanie płynności, oryginalności i giętkości myślenia
- konstruktywne komunikowanie się i uważne słuchanie innych
- rozwijanie poczucia odpowiedzialności i podmiotowości w realizacji otwartych zadań problemowych
- stymulowanie zaradności i samodzielności dziecka, szczególnie w sytuacjach dla niego trudnych